

SZENTE DORINA

A Gyöngyösbokréta mozgalom rituális világa

A hagyomány őrzésének árnyoldalai

Előszó

Jelen kutatás a „Továbbélő utópiák: életreform és reformpedagógia – osztrák–magyar összehasonlító vizsgálatok” című OMAA-kutatás keretén belül készült el. Az életreform fogalma nem ismeretlen a számunkra számos szerző munkája adta a támogatást a tanulmány elkészüléséhez. Többek között Németh András (2005, 2013). Az életreform társadalmi gyökereiről, irányzatairól, magyar pedagógiai recepciójáról, Ehrenhard Skiera (2005, 2006) az életreform-mozgalmak és a reformpedagógia kapcsolatáról, múltjáról és jelenéről, Forgács D. Péter (2013) Az életreform mint tömegmozgalom sikergörbéről, Kovács Henrik (2013) A Gyöngyösbokréta hatásairól írt munkája, valamint Dóka Krisztina – Molnár Péter (2011) által szerkesztett dokumentumgyűjtemény a Gyöngyösbokréta életéről. A tanulmány, mint ahogy a címben is olvasható, a Gyöngyösbokréta mozgalom rituális világának bemutatására törekszik, valamint a hagyomány őrzésének nehézségeire hívja fel a figyelmet. A mozgalom indulásakor több problémába is ütközött, ami nagyban meghatározta az eredményességét, megítélését mindaddig, amíg aktívan működött.

A kutatás egyik fő célja, hogy bemutassa, milyen rituális elemek jelentek meg a mozgalom életében, a tömegrendez-

vény jelleg miként befolyásolta a mozgalom célkitűzéseit? Továbbá kereste a választ arra, hogy milyen nehézségekbe ütközött a mozgalom a népi kultúra megőrzése során, valamint e nehézségek ellenére működött-e a mozgalom rituális célja?

A Gyöngyösbokréta mozgalom aktív jelenléte körülbelül 1931 és 1944 közé tehető. Ezen időszak alatt a mozgalom életreform-motívumokban gazdag társadalmi jelenségként, egyedülállóan vált szerves részévé a hagyományőrző, nemzeti öntudatot erősítő szellemiségnek. A népi írók mozgalma ebben az időszakban irányítja rá a figyelmet a vidék Magyarországra, a magyar falu, a parasztság sorsára. A falukutatók szociográfiai tanulmányai sorra jelennek meg, a szellemi elit felelősnek érzi magát, megindul a reflexió, amelynek része a mozgalom is (*Vincze*, 2012).

Rituális elemeinek vizsgálatához fontos néhány fogalom tisztázása. Szükséges megvilágítani azokat a nehézségeket, amelyekkel a mozgalom működése során találkozott. Ilyen fontos fogalom számunkra többek között a mimetikus tanulás, a test szerepe a tanulási folyamatban, a szimbólumok, valamint maga a rituálé és annak szerepe a tanulásban. A tanulás és tanulhatóság központi szerepet kap a tanulmányban, hiszen a Gyöngyösbokréta mozgalom egyik fő célkitűzése is a tanulás, tanítás, valamint ennek folytonos körforgása. Életreform-mozgalomként fontos volt számára, hogy megőrizze a népi kultúra egyedi tisztaságát, azt bemutassa, továbbörökítse és halhatatlanná tegye a társadalom számára. Gyöngyösbokréta előadások művészeti szempontból válogatott szépségek, értékek voltak, amelyek a magyar népi kultúra lényegi elemeit voltak hivatottak bemutatni a városi lakosság és a külföldi vendégek számára.

A tanulmány nagyban támaszkodik Dóka Krisztina és Molnár Péter (2011) által szerkesztett dokumentumgyűjte-

ményére, amely a mozgalom történetét hivatott összefoglalni. Rendkívül gazdag gyűjtemény, amely a mozgalommal kapcsolatos legfontosabb írásokat foglalja össze, többek között korábban nehezen hozzáférhető, esetleg kiadatlan írásokat. A kulturális emlékezet, a közösség identitást, tudást meghatározó szerepéről Jan Assmann írása (2004) ad segítséget. Az utánzások tanulásról, a test szerepéről és a tudás átadásának alakulásáról pedig Merlin Donald (2001) elmélete ad támpontot. Az életreform-kutatások területén pedig csatlakozik Németh András, Pukánszky Béla és Pirka Veronika által szerkesztett (2014) tanulmánykötethez. A kutatás a dokumentumelemzés módszerére támaszkodik, és igyekezett azok tematikus összegzésére, a kutatás fő kérdései köré rendezve.

A tanulmány megerősíteni kívánja a korábbi reformpedagógia, életreform és életreform-mozgalmakkal kapcsolatos kutatások főbb tényfeltárásait, miszerint az életreform törekvések fő céljai közé tartoznak a természethez való visszatérés, a néphez fordulás, az étkezésben, ruházatban, életmódban beálló változások. A Gyöngyösbokréta mozgalom is fő célkitűzésként tűzte ki maga elé a paraszti kultúra újrafelfedezését, annak megmutatását a városi társadalomnak, ezáltal igényként alakítva ki bennük a visszavágyódást a természetbe, a tiszta forráshoz. Az előadások keretén belül bemutatott táncok, dalok, játékok, népszokások sokakat ösztönöztek a mozgalomhoz való csatlakozásban, ezáltal fenntartva a folytonosságot és a hallgatatlanságot. A mozgalomnak azonban voltak bírálói is, akik úgy gondolták a tömegrendezvény jelleg, a színpadra vitt, betanult mozdulatok hagyományellenesek, és ellent mondanak mindannak, ami valódi, ami fenntartásra méltó. A kritikusok inkább a népszokásokat látták szívesebben, amelyek a helyi szokásokhoz igazodtak, és nem akartak sem többek, sem kevesebbek lenni, annál amik.

A Gyöngyösbokréta mozgalom kialakulása és nehézségei

A Gyöngyösbokréta mozgalom megalakulása Paulini Béla nevéhez köthető. Paulini mérnöki pályán kezdte a tanulmányait, majd újságíró lett, és mindig is írónak vallotta magát. A Balaton kávéház volt a második otthona, álma pedig a színpadi rendezés. Ez ösztönözte egy népszínmű írására, a *Háry János* című darabra, amit Kodály Zoltán zenésített meg. A darabot Budapesten is játszották, így nagyobb közönség ismerhette meg a nevét, és ez adta a motivációt a Gyöngyösbokréta megszervezésére.

A Gyöngyösbokréta mozgalom megalakulása több emberhez is köthető. Többek között Györffy István (1939) arról nyilatkozik, hogy ő javasolta Paulini Bélának a mozgalom megvalósítását, mert úgy vélte a magyar népi viseletet, népszokásokat, táncokat, ezekkel járó hagyományokat meg kell őrizni és ápolni kell. Somogyváry Gyula képviselő, Kovácsné Vilmos városi tanácsnok is arról nyilatkozott, hogy részük van a Gyöngyösbokréta megalakulásában, és elvetendőnek vélik azt a tényt, a mozgalom csak Paulini Béla nevéhez lenne köthető. Egy biztos, hogy a kor szellemisége fogékony volt a népi hagyomány őrzésére, és többek gondolatvilágában megszületett egy szervezet, ami mindezt közrefogja, de egyikőjük sem vette a kezébe az irányítást. Az első Gyöngyösbokrétában csak 10 helyiség vett részt. Ma már körülbelül 100 helyi szervezetből és majdnem 4000 tagból áll a közösség.

Az első Gyöngyösbokréta bemutatók vegyes érzelmeket váltottak ki a nézőkből. Paulini Béla nem ismerte a még élő népviseleti helyeket, sem a táncokat, szokásokat, ezért a Néprajzi Múzeumhoz fordult tanácsért, ahol szakszerű támogatást kapott az előadásokat illetően és az első bemutatás a Városi Színházban sikerrel zárult. Az előadás érintetlenül,

beavatkozástól mentesen záródott. Ezen Boldog, Zsámbok, Bocsárlapujtő, Nagykálló, Buják és Mezőkövesd lépett fel és felejthetetlen élményt nyújtottak a nézők számára. A népi táncokra nagy érdeklődéssel figyelt fel a társadalom. Ezzel együtt a hibák is halmozódtak. Sokan mintha félre értették volna a mozgalom törekvését és hiteltelen táncokkal, viselkedéssel álltak ki a színpadra. Paulini Béla kénytelen volt néprajzi szakemberek ellenőrzése alá vetni a mozgalom működését, ezáltal a Magyar Néprajzi Társaság ellenőrzése alatt működött tovább a mozgalom. Az egyes „Bokréták” megalkulása sem ment teljesen akadálytalanul. A helyi közösségekben gyakran képzetlen, hozzá nem értő tanító tanította a táncokat, olykor saját fantáziájának engedve színesítette a programot. Paulini Béla egy művész szemével nézte az előadásokat, így természetesen maradtak hibák az előadásokban. 1943-ban Kodály Zoltán is jelen volt a Gyöngyösbokréta próbán és hasznos tanácsokkal látta el a jelenlévőket.

A Gyöngyösbokréta előadások színpadra szánt produkciója szerkezetileg és megalapozottságában lazább volt a feldolgozások és bemutatók később kialakult formáinál, de hangulatában, hagyományhoz való hűségében, a népi tánc módhoz általában teljesebb, gazdagabb volt. Az ilyen színpadra vitel a hibalehetőségek sorát hordja magában. A rendszeres szereplés és a várt siker elmaradása olykor károsan is visszahatott: egyes csoportoknál vagy tagoknál a műgond hiányát idézhette elő, esetleg nagyképűséget is. A fellépéseknek a tagságra gyakorolt hatását egészében mégis pozitívnak kell tartanunk. A mozgalommal annak résztvevői olyan lehetőséghez jutottak és olyan élményben gazdagodtak, amilyenre egyéni helyzetük alapján semmiképpen sem lett volna módjuk. A Bokrétákban való részvétel természeténél fogva nem oldotta, nem oldhatta meg a falusi társadalom feszültségét, égető szociális gondjait, de mint kulturális mozgalom eleget

tett funkciójának, amikor résztvevőit kiemelte – ha csak rövid időre is – a köznapi gondok egyhangúságából, és a művészet nyújtotta boldogsággal megismertette.

Számos támogatás és tanács ellenére továbbra is jelen voltak a problémák. A táncok ritmusa nem egyezett a zenei kísérettel. Annak ellenére, hogy a helyi muzsikások jelenlétét szorgalmazták az adott csoportnál, továbbra is pénzügyi és adminisztrációs okokra hivatkozva pesti cigányok húzták a talp alá valót. A szakvéleménynek sokszor jó hatása volt, de jellemző volt a többszólamú énekkar és a revünek tűnő táncbemutató. Mindemellett olyan mély hatással volt a Gyöngyösbokréta mozgalom a kor társadalmára, hogy ha valaki népviseletbe öltözött asszonyt vagy férfit látott, rögtön a táncmozgalom jutott eszébe. Paulini Béla hitt a Gyöngyösbokréta egyedülállóságában, és hevesen tiltakozott minden népi hagyományt bemutató előadás ellen, ami nem tartozott a mozgalomhoz. Miskolcon Má dai Lajosné szervezett tánc csoportokat, amelyek Debrecenben szerepeltek „Magyar Búzavirág” néven sikerrel. Ezek a bemutatók működését a belügyminiszter egy rendelettel felfüggesztette, így a Gyöngyösbokréta maradt az egyetlen néphagyományt ápoló mozgalom. Az egyedülállóságot nagyban segítette a Bokréta Szövetség megalakulása, a *Bokrétások Lapjának* és a *Hagyomány Szava* havi folyóiratnak az elindítása. Egész évben az ország számos pontján voltak bokrétás előadások. Budapesten minden év augusztus 20-án került megrendezésre.

A bemutatott táncok, népszokások kevés kivétellel, hiteles, eredeti valóságukban mutatják be az adott Bokréta sajátosságait. A mozgalom célja volt a magyar népi kultúra megőrzése és annak bemutatása az embereknek. A bemutatók során a közönség megismerhetett több mint 75 féle tánc mintegy 200 változatával, 35-40 játékkal, jelenettel és szokással. A népi tánc külön műfajként jelenik meg a magyar

folklórban. A magyar tánc jellegzetessége az egyéniség. Függ az adott embertől, annak erejétől, ügyességétől, vérmérsékletétől. Mindenki másképp járja. A táncokat tanítókon nagy a felelősség, mert a tánc jellegzetességét valójában nem lehet tornatermi keretek között tanítani. A Gyöngyösbokréta előadások egyik fő hibájának ezt vélik, hogy a színpadon ütemes tornagyakorlatnak tűnnek a mozdulatok, nincs mögöttük igazi tűz, érzés, szellem.

Paulini Béla töretlenül azért a célért dolgozott, amit a mozgalom ugyan nem hibátlanul, de elért. Egyedülálló táncmozgalomként írta be magát az életreform-mozgalmak közé és a magyar történelembe. Habár a mozgalom maga hivatalosan megszűnt 1944-ben, a táncsoportok azóta is fenntartják a már hagyománynak tekinthető Gyöngyösbokréta előadásokat. Minden évben az ország különböző pontjain lehet elmerülni a magyar népi hagyomány sokszínűségében (*Dóka Krisztina és Molnár Péter*, 2011).

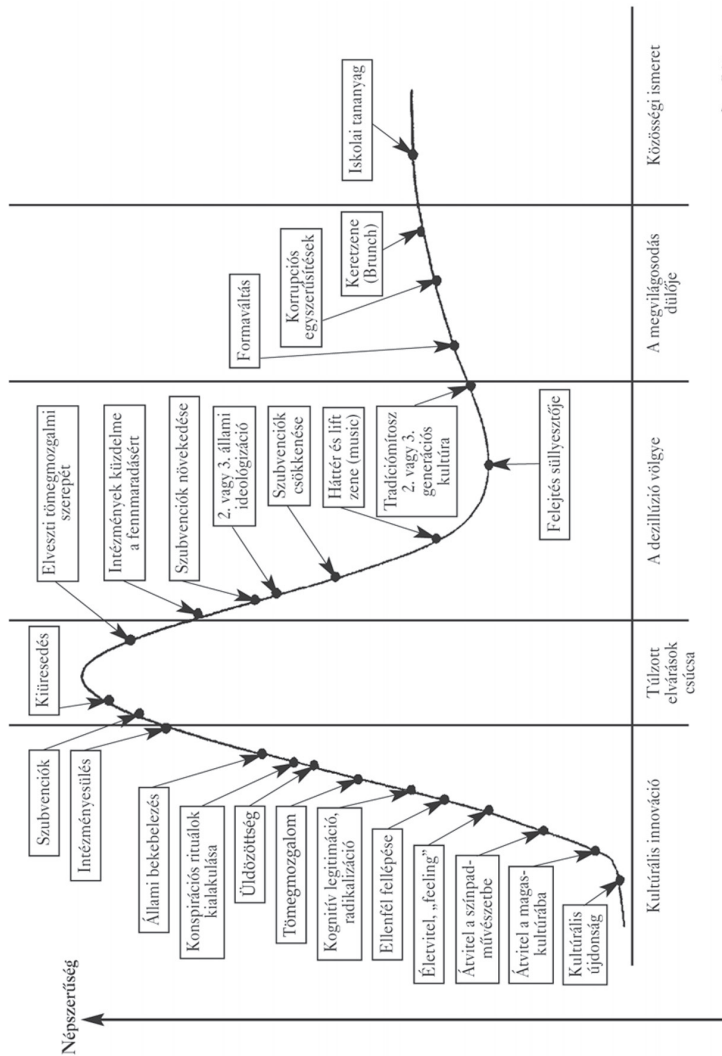
A népi kultúra metamorfózisa

A Gyöngyösbokréta mozgalom egy olyan korban született meg, amelyben a gyors iparosodás, gépiesedés, tömegtermelés hatására az ember egyre jobban elidegenedett a természettől és önmagától. A gépies tevékenységek nemcsak fizikailag, de szellemileg is megterhelőek voltak. Egyre inkább megjelentek olyan reformmozgalmak, amelyek a mindennapokból való elvágyódást, a gyökerekhez való visszatérést szorgalmazták (*Németh*, 2013. 11–13; *Turner*, 2002). A tánc, a táncok, előadások megtekintése valamiféle „másvilági” érzést nyújtott az embereknek. Kiléphettek a mindennapi életükből és egy olyan világba léphettek ahol feltöltődhettek. Az életreform-mozgalmak fontos eleme továbbá a nép felé

fordulás. A paraszti közösség kulturális értéke felbecsülhetlenné vált. A viseletek, dalok, jelenetek, szokások-hagyományok, minták és motívumok a nemzeti kulturális öntudat részévé váltak.

A Gyöngyösbokréta mozgalom is ennek szellemiségében alakult meg. A nép az étető közeg, a paraszti kultúra megőrzésének egyetlen helyszíne. Az előadásokban állandó kettősség uralkodott. Egyrészt az újítás, a befogadhatóság, másrészt pedig a hagyomány, az állandóság és a magyar népi tánc sajátosságát adó spontaneitás. A tánc önkifejezés is, éppen ezért megismételhetetlen. A tiszta tudást szimbolizálja, minden mozdulatnak jelentősége van, éppen ezért akadtak bírálói a betanultnak tűnő mozdulatoknak a néprajzi szakértők körében. A bemutatók olyan alkalmat és teret biztosítottak a városi ember számára, hogy kilépve a megszokott életvilágából, egy közösséget alkotva lehettek részesei a népi kultúra sokszínűségének, értékeinek. Azonban nem csak a városi ember számára volt ez fontos. A falun élő fiatalabb generáció újra érdeklődést mutatott a múlt iránt, és a táncok, dalok, játékok tanulásával, a viseletek felöltésével megvalósulhatott az ősi tudásátadás, amit mimetikus, vagyis utánzásos tanulásnak nevezünk. A generációk közötti kapcsolat sokkal szorosabbá, az esztétikum, a rend, a hagyomány pedig immáron sokkal fontosabbá vált. Mindez alátámasztja a kor életreform-mozgalmainak törekvéseit, és főbb motívumait.

Mivel a Gyöngyösbokréta mozgalom tömegmozgalomnak tekinthető érdemes végig tekinteni az élet útján. Forgács D. Péter (2013) tanulmányában felhasználta Jackie Fenn görbéjét, mint a tánc népszerűségének látványgörbéjét. Ezen a görbén a szociológiai értelemben vett népszerűséget is mérhetjük, azt, hogy egy adott mozgalom mennyire népszerű az emberek körében, van-e törés a népszerűségében és milyen

1. ábra. A tánc népszerűségének létezőgörbéje

hamar hanyatlak az érdeklődés iránta. A görbe meredeken emelkedő szakasza a kulturális innováció, melyen belül található a kulturális újdonság, az átvétel a magas kultúrába, az állami bekebelezés vagy az intézményesülés. A görbe csúcspontján a túlzott elvárások mentén kiüresedés jelenik meg, amikor a mozgalom már nem ad újat. A leszálló ágba pedig megszűnik a tömegmozgalmi szerep, küzd a fennmaradásért, elértéktelenedik. Innen két eset lehetséges, vagy a felejtésbe merül, vagy egy enyhén felfelé ívelő vonalban formaváltás következik be, és iskolai tananyag lesz. Forgách D. Péter táncrea levetítve használta a görbét, de bármilyen termék, innováció vagy elmélet népszerűsége vizsgálható rajta. A Gyöngyösbokréta mozgalom esetében is megfigyelhető egy meredek emelkedés a népszerűségét tekintve, majd a sok probléma és szkeptikus hatására ez a meredek emelkedés enyhül, míg végül Paulini Béla halálával erőteljes zuhanásnak indult.

Mozgalom és rituálé

A Gyöngyösbokréta rituális elemeire korábban történt utalás azonban az utánzásos tanulás és a közösség identitásformáló erejének megértéséhez fontos néhány fogalmat tisztázni. Merlin Donald (2001) négy fázisra osztja az emberi gondolkodás, tanulás alakulásának folyamatát. Ennek a folyamatnak a második szintje a mimetikus kultúra, amely 1,5 millió évvel ezelőtti időszakot jelent. A kor jellemzője a testi reprezentáció és a szociális szabályozás, imitáció, azaz a tudás az emlékezet és az utánzás révén születik. A használt és készített tárgyak is erre alapoznak, és ezt nevezhetjük az emlékezet tárgyas formájának. A mimetikus tanulás rituális a tárgyi és a verbális és nem verbális kommunikáció formáin. Ez azt

jelenti, hogy a tanulás, a tudás átadása létrejöhet a test által, a szavak által, a testen megjelenített szimbólumok, a test által megformált jelenetek által. A folyamatban a legfontosabb a részvétel. A kultúra maga a közösség, a társas szokások, a játékok, pedagógiai és társas attribúciók összehangolt jelenlét által valósulnak meg. Ebben a korban a nevelési alapcélok a gyakorlati készségekre irányultak, úgy, mint eszközök készítése és használata, menedék építése, harc. A nevelés nemcsak mimetikus készség valamely formáját igényeli, hanem a felnőttek azon képességét, hogy érzékeljék, mit tud, és mint nem tud megtanulni a gyermek (*Donald*, 2001. 150–163).

A nyelvre alapozódó emberi kultúra is megalapozta az életreform-mozgalmak motívumait. A mitikus kultúra megalapozta az írásbeliség előtti ember kultúráját. Ennek fő része a beszéd volt, ami nem elszigetelten jött létre, hanem összehangolt társas tevékenység elengedhetetlen eszközeként jelent meg. A tanulás komplexebb és elmélyültebb, szimbolizált lett. A már a mitikus kultúrában is fontos szerepet játszó gesztusok egyre differenciáltabbak, amelyeknek Donald három fő altípusát emeli ki. Az első az ikonikus gesztikuláció, ami az elhangzottakkal egy időben egy tevékenység sort is magukkal vonzanak. A második a metaforikus gesztikulálás, ezek is rajzolt képek, de tartalmuk absztraktabb viszonyban áll az elmondottakkal. Ezt a fajta gesztikulációt a törzsi népeknél még ma is meg lehet figyelni. A harmadik kategória az intés. Nincs önálló tartalmuk, kisebb mozdulatokból állnak, melyek valamiféle megjegyzésként értelmezhetők az elmondottak mellett. A korábbi mimetikus kultúra megmaradt, de már csak a mítosz alá tartozott. Immáron már az eseményeknek a narratívák adtak jelentést az egyének számára. A szimbólumok lehetővé tették az epizodikus események belső struktúrájának finomodását (*Donald*, 2001. 241).

Az emlékezet fontosságáról Jan Assmann (2004) ír, a kulturális emlékezet tükrében, mely a múlt szilárd pontjaira irányul. A mitikus kultúra mítoszai az emlékezés alakzatai, ebben az esetben nem történelemről van szó, csupán a múlthoz való emlékezésről. A múlthoz való viszony meghatározza az emlékező csoport identitásának alapjait. A kollektív identitás az ünnepélyesség mindennapokon túli jegyeit mutatja. A csoport identitásbiztosító tudásának nincs más helye, mint az emberi emlékezet. Ahhoz, hogy ennek egyszerszerű és cselekvéstájoló impulzusai érvényre jussanak, három szempont szükséges: tárolhatóság, előhívhatóság, közölhetőség, tehát rituális megjelenés és kollektív részvétel. Ennek eszközei a rítusok, melyek fontos szerepet játszanak a közösség kollektív emlékezetének alakításában. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a tagok jelen legyenek az eseményeken, összejöveteleken és kulturális eseményeken. Ezek az események az ünnepek, a rítusok szabályszerű visszatérését jelentik a tudás áthagyományozódásáról. Ez az ismétlés pedig garantálja a csoport tér- és időbeli összetartozását. Ez a repetitív ismétlődés automatikusan utal a múlt folytonosságára. Minden emberi megnyilvánulásnak van egy szakrális, kozmikus jelentése. Ebben a viszonylatban szimbolikus természetűek, szabályok által irányított tevékenységek (Assmann, 2004. 53–57). A rituálék összekapcsolják a múltat, a jelent és a jövőt. Folyamatosságot teremtenek, és történeti, kulturális változásokhoz vezetnek. Nem valósítható meg sem reform, sem újítás, ha nem járnak vele együtt a rituálék megváltoztatásai. A rituálék nem statikusak, hanem dinamikusak. Ennek során természetesen hatalomról is szó van, és a lehetőségéről, hogy megvalósítsa vagy megakadályozza a társadalmi és kulturális változást (Wulf, 2007. 230).

Mindennek tekintetében látható a Gyöngyösbokréta rituális, rejtett tartalmainak fontossága. A több ezer embert,

több generációt megmozgató és együttműködésre serkentő mozgalom kihasználta a testről testre, szájról szájra való hagyományozódás és tudásátadás lényegi elemeit. Az életreform-mozgalmak akkor adtak az emberek kezébe eszközt, amikor a legnagyobb szükségük volt rá. Az írásos információátadás előretörésével lecsökkent a kommunikáció a generációk között, de a különféle mozgalmak teret adtak a hagyományoknak és a természetközelség érzésének (Kovács, 2013. 252–256). A mozgalomban részt vevők nem csak a táncokat, dalokat tanulták meg, hanem a hozzájuk tartozó hagyományokat, szokásokat. Ezáltal létrejött a kollektív identitás. Az előadások nézői átélhették a magyar népi kultúra szépségeit, egyedi elemeit. A Gyöngyösbokréta mozgalom fő célja volt, hogy megőrizze az eredeti viseleteket, táncokat, dalokat, mindezeket az eredeti formájukban mutassák meg azoknak, akik ezt nem ismerik. Közösséget teremtett mikro- és makroszinten, hatással volt a társadalom egészére, így erősítette meg az emberekben a kollektív nemzeti öntudatot. Mindez fontos, de nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a számtalan hibát, amivel viszont veszélyeztették, és olykor ellehetetlenítették a mozgalom rituális mivoltát.

A Gyöngyösbokréta előadások számos rituális elemmel élnek, de kérdés, hogy ezeket kihasználják-e, hagyják-e érvényesülni? Első ilyen elem az utánzás általi tanulás. Egyértelműen jelen volt, hiszen a táncokat és a dalokat ismétlés és utánzás által lehetett a legtökéletesebben elsajátítani. Az előadás akkor adja át leghitelesebben a kulturális értékeit, ha az pontos utánzáson alapul, abban a formában, ahogy az a hagyományban megmaradt. Ahogy arról korábban is szó volt, igyekeztek szabályozni azt, hogy a mozdulatok a legkevésbé legyenek betanultak. Mindez azonban elkerülhetetlen, ha nem megfelelő környezetben, nem megfelelő tanító által történik a tanulás. A rituáléra jellemző valamiféle spontanei-

tás, ami szintén megjelenik a magyar népi táncban. Azonban kérdés, hogy az előadók milyen mértékben engedtek meg maguknak rugalmasságot a bemutatók során. A második elem a szimbólumok használata. Ideértendő a viselet, a ruházaton megjelenő motívumok, a jellegzetes mozdulatok, amik jelentéssel bírnak, a gesztikuláció. A Gyöngyösbokréta csoportok nagy hangsúlyt fektettek az eredeti motívumokkal díszített viselet megóvására. Minden eszköz, kiegészítő jelentőséggel bírt, fontos eleme volt a hagyománynak. A harmadik elem a kollektív részvétel és a közösség, mint identitást meghatározó közeg. Egyértelműen jelen volt és működött, hiszen a mozgalom rövid idő alatt nőtte ki magát országos szintre, több száz Bokréta tartozott a mozgalomhoz, és erőteljes kollektív identitást alakított ki. Ennek méltó bizonyítéka a máig fennmaradó Gyöngyösbokréta előadások megléte. A mozgalom ugyan már nem él, de a hagyomány fennmaradt. Ezzel szoros összefüggésben van a negyedik elem, a szabályszerű visszatérés, ismétlődés. A rituálé állandóságot teremt, biztonságérzetet azáltal, hogy ismétlődik, rendszert alkot. A mozgalom aktív működése során kiszámítható volt, hogy melyik csoport mikor lép fel, és hol. Egy olyan ritmust alakított ki az emberek életében, amely beépült a mindennapokba, és alulról, az egyének szintjéről építkezett. Visszanyúlt a gyökerekhez, kapcsolatot teremtett a generációk között.

A hagyományörzés nehézségei

Ahogy az korábban is említésre került a Gyöngyösbokréta mozgalomnak számos bírálója volt. A hagyomány ápolása és őrzése nehéz feladatnak bizonyult, hibát hibára halmozva próbálta a mozgalom fenntartani a célkitűzését. Elsősorban

fontos megemlíteni, hogy a felülről irányított mozgalmak esetében sokszor nem egyeznek az érdekek. A tudományos ellenőrzés egy bizonyos fokig hasznosnak bizonyult, de egy idő után kritika érte az elszemélytelenedett, művi előadásokat, amik gépies keretek közé szorítva már egyáltalán nem a hagyományt mutatták be. Felmerül a kérdés, hogy lehet e tudományos ellenőrzés alatt hagyományt ápolni? Nem veszít-e el az az elem, ami miatt az hagyomány?

A Gyöngyösbokréta működése alatt több szempont mentén jutunk el ugyanehhez a kérdéshez. A *Dóka Krisztina és Molnár Péter* (2011, szerk.) által szerkesztett gyűjteményben leírtak szerint a többszólamú zene egyáltalán nem hagyományos, és a zenészeknek sem volt kellemes ilyen zenét játszani a táncok mellé. Ennek is köszönhetően a táncok nem simulnak a dalokhoz, valamint betanult, gépies jelleget kölcsönöztek nekik az állandó gyakorlatozás és próbálás. A magyar tánc jellegzetessége a spontaneitás, ami fűszerként ízesíti a lépéseket. A kritikusok gyakran említették, hogy a bemutatók során sokszor ismétlődnek jelenetek, ezáltal unalmassá válva. Sokszor kerül bemutatásra a csárdás, ami már egyáltalán nem az eredeti. Alapvető hangszerek hiányoznak, mint például a duda, ami a régi csárdák hangulatáért felelős hangszerek voltak. Jellemző lett egy idő után, hogy népszerűvé vált egy-egy motívum vagy maga a bokréta kitűző formában. A motívumok, szimbólumok elértéktelenedése volt megfigyelhető. Az újonnan alakuló Bokréták színházi falak közé kényszerülve gépiesen kezdték el gyakorolni a szokásaikat, játékaikat, táncukat. Hiányoztak a férfi csoportok, nem találták elég változatosnak a műsort. A mozgalmról alkotott vélemény állandó kettősséget váltott ki az emberekből. Egyrészt hatalmas sikerként könyvelték el, egy olyan innovációnak, ami az élet része és elengedhetetlen fontosságú, ugyanakkor művi magamutogatásnak. Mindezen szempontok joggal megkérdő-

jelezik a mozgalom eredményességét, viszont nem szabad eltekinteni amellett, hogy a mozgalom hatására gazdag gyűjtemény jött létre a magyar népi kultúráról.

Összegzés

Az 1930-as években megalakuló Gyöngyösbokréta mozgalom valamiféle szellemi skanzen volt az emberek számára. A hagyomány őrzése fontos szerepet játszott a közösségek életében, mind kultúrájuk, mind pedig identitásuk megszilárdításában. A mindennapok rituáléinak fontos elemét képezték a táncok, dalok, viseletek. A Gyöngyösbokréta mozgalom fő célja az volt, hogy megőrizze a magyar népi hagyomány sajátosságait (tánc, dal, viselet, szokások, versek, zene), valamint azokat nagy közönség előtt bemutassa. Mindez azonban nehéz feladat. Rengeteg kritika érte az előadásokat, mert voltak, akik úgy gondolták a mozdulatok betanultnak tűnnek, és elvesztették az eredeti spontaneitásukat, amik az igazi jellegzetességét, sajátosságát adták például a magyar táncnak.

A magyar folklór rituális jellege pont ebben a spontaneitásban gyökerezett, valamint a testről testre, szájról szájra való terjedésében. A táncok, dalok tanulása, a régi viseletek felöltése mind annak az ősi tudásátadási formának az elemei, amint mimetikus tanulásnak nevezünk. Az előadások, ezt a fajta életérzést próbálták előhívni az emberekben, hogy újra visszanyúljanak a gyökereikhez. Mindezekről eltekintve a Gyöngyösbokréta mozgalom az egyik legmeghatározóbb népművészeti rendezvény volt a 20. század elején, amit minden évben megtartottak Budapesten augusztus 20-án, 1931 és 1944 között. A bemutatók során a közönség megismerhetett több mint 75 féle tánc 200 változatát, 35-40 játékot, jele-

netet, szokást. Rengeteg embernek felkeltette a figyelmét, és az életreform-mozgalmakhoz híven megadta az embereknek a természet közeli, közösségi lét érzését.

A jelen kutatás célja volt, hogy bemutassa a megjelenő mozgalmi, rituális elemeket, amik áthatották a tömegrendezvényként megalakuló Gyöngyösbokréta bemutatókat, valamint azokat a hatásokat, amik megnehezítették a mozgalom életét. A mozgalom egyszerre őrizte meg a hagyományt, és merevítette azt meg. A hagyomány őrzése, akár csak a rituálék nem statikusak, hanem dinamikusak. Ennek során természetesen hatalomról is szó van, és a lehetőségéről, hogy megvalósítsa, vagy megakadályozza a társadalmi és kulturális változást. A mozgalom tömegrendezvényként egyensúlyozott a kritikus tömeg szélén. A hagyomány ápolása kihívást jelentett egy olyan korban, ahol mindenki menekülést keresett a mindennapokból. Ez ma sincs másképp.

Irodalom

- Assmann, Jan (2004): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- Dóka Krisztina és Molnár Péter (2011, szerk): *A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből*. [URL: <http://folkradio.hu/folk szemle/gyongyosbokreta/index.php>] Letöltési idő: 2017. január 2.
- Donald, Merlin (2001): *Az emberi gondolkodás eredete*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Forgács D. Péter (2013): Az életreform mint tömegmozgalom sikergömbéje. Kultuszképzés, deviancia és normatíva a szving példája alapján. In Németh András és Pirka Veronika (2013, szerk.): *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Györfly István (1939): *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. A magyar Táj- és Népismeret Könyvtára I. Budapest.

- Kovács Henrik és Megyeri István (2012): Népművelés a néptánc eszközeivel. A népművészet és a Gyöngyösbokréta ideológiája. In Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin és mtsai (2012, szerk.): *A hagyományos táncművelés metamorfozisa a 20. században*. A Magyar Táncművészeti Főiskola kiadványsorozata IV. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest. 70–81.
- Kovács Henrik (2013): A Gyöngyösbokréta hatása a kor táncművészeire és társadalmára. In Németh András és Pirka Veronika (szerk.): *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest. 246–266.
- Németh András (2005): Az életreform és annak magyar pedagógiai recepciója: életreform és művelődési reform. In Németh András, Mikonya György és Ehrenhard Skiera (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 69–99.
- Németh András (2013): Az életreform társadalmi gyökerei, irányzatai, kibontakozásának folyamatai. In Németh András és Pirka Veronika (szerk.): *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest. 11–55.
- Németh András, Pukánszky Béla és Pirka Veronika (2014, szerk.): *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Paulini Béla (1937): Gyöngyös Bokréta. Dr. Vajna és társa, Budapest.
- Pálfi Csaba (1970): A Gyöngyösbokréta története. In Dienes Gedeon és Maác László (szerk.): *Táncművészeti Tanulmányok 1969–1970*. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, Budapest. 115–161.
- Skiera, Ehrenhard (2005): Az életreform-mozgalmak és a reformpedagógia kapcsolata. In Németh András, Mikonya György és Ehrenhard Skiera (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 16–40.
- Skiera, Ehrenhard (2006): Über den Zusammenhang von Lebensreform und Reformpädagogik. In Skiera, Ehrenhard, Németh, András és Mikonya György (szerk.): *Reformpädagogik und Lebensreform in Mitteleuropa – Ursprünge, Ausprägung und Richtungen, länderspezifische Entwicklungstendenzen*. Gondolat Kiadó, Budapest. 22–48.
- Turner, Victor (2002): *A rituális folyamat*. Osiris Kiadó, Budapest.

Vincze Beatrix (2012): Reformpädagogik und Erziehung der Nation zwischen den zwei Weltkriegen in Ungarn. In *Theorie und Praxis von Pädagogik*. 3. 2. 29–39.

Képforrás

Forgács D. Péter (2013): Az életreform mint tömegmozgalom siker-
görbéje. Kultuszképzés, deviancia és normatíva a szving példája
alapján. In Németh András és Pirka Veronika (szerk.): *Az életreform
és reformpedagógia – recepció és intézményesítési folyamatok a 20. század
első felében*. Gondolat Kiadó. Budapest.